

Tiltagende bukkesang. Oversættelse af Botho Strauß' essay Anschwellender Bocksgesang

Farø, Ken Joensen

Published in:
Nomos

Publication date:
2003

Citation for published version (APA):
Farø, K. J. (2003). Tiltagende bukkesang. Oversættelse af Botho Strauß' essay Anschwellender Bocksgesang. *Nomos*, 1:1, 7.

Forord

Velkommen til det første nummer af tidsskriftet Nomos, der udgives af en kreds af yngre akademikere.

Vi kan som de første præsentere den fuldstændige og autoriserede danske oversættelse af dramatikeren **Botho Strauß'** essay 'Tiltagende bukkesang' ('Anschwellender Bocksgesang'). Dette essay, skrevet 1993, har i Tyskland haft sin store betydning som en kendt venstreorienterets selvpørgør og kritik af samtidens fornægtelse af eget kulturgrundlag. Essayet kredser – dunkelt anende – om de rodløse, vestlige samfunds sammenbrud.

Udover Strauß' essay indeholder dette nummer af Nomos en artikel om **Edmund Burke**, som kan ses som en introduktion til ham og hans konservative tænkning. Endvidere bringes som et eksempel på tilstedeværelsen af dansk nationalfølelse i middelalderen en artikel om **Sven Aggesens** danmarkshistorie. Derudover en artikel om **Søren Kierkegaards** tænkning set i forhold til det nationale og islam, som fastslås værende henholdsvis i overensstemmelse og modstrid hermed. Endelig en artikel om **J. R. R. Tolkien** og hans værk, som fremhæver Tolkiens nationale og konservative indstilling.

Den redaktionelle linie vil, som det forhåbentlig ses af det ovenstående, bære præg af en national-konservativ grundholdning, hvad angår hævdelser af dansk kultur, national identitet og vesterlandsk selvværd. Denne grundholdning vil blive forsøgt sammenholdt med realisme byggende på nyere forskning inden for en lang række faglige felter. Ud fra en sådan realistisk funderet forståelse af mennesket og verden vil vi hævde Danmark som en dansk kulturnation samt bekræfte vort tilhørsforhold til Aftenlandets kulturkreds. Alt sammen som modvægt til tidens moraliserende og unationale naivisme.

Nomos har som projekt været under udarbejdelse siden 1998, hvor flere fra udgiverkredsen første gang udkastede ideer til, hvad der senere skulle blive til hjemmesiden Nomos, der i øvrigt også er et besøg værd: www.nomos-dk.dk. Sidste år påbegyndte vi arbejdet med udgivelsen af

Forord

tidsskriftet Nomos, det De her sidder med, som fremover vil udkomme to gange årligt.

Udgiverkredsen bag Nomos er et arbejdsfællesskab og et løst inspirationsnetværk. Vi udgør derfor ikke en forening og har således intet egentligt ideologisk program. Alligevel siger navnet Nomos noget om vort ståsted.

Det oldgræske begreb *nomos* (*νόμος*) dækker udover betydningerne græsgang, distrikt, lov og orden ligeledes alt tilskrevet, overdraget og fastsat vha. sædvaner, skik og brug. Man kunne sige alle anordninger, der ved tradition og kultur omgiver et fællesskab af mennesker og således sammenbinder dem i et *kulturelt* fællesskab.

Også i fremtidige numre vil Nomos bringe oversættelser af tekster, der, som Strauß' essay, har betydning eller er af interesse for den nationale debat i Danmark.

Derudover vil Nomos forsøge at formidle træk af dansk historie, der har haft betydning for vort land og er vigtige for vor folkelige selvforståelse. Endvidere vil vi præsentere fortidige og nutidige tænkere, litterater og kulturkritikere, hvis holdninger og værker vi finder vedkommende, og således gøre disse tilgængelige for et større publikum. På samme måde vil Nomos tage grundlæggende politiske emner og begreber op til gavn for både mere realistiske og rodfæstede standpunkter i den aktuelle debat.

Vi håber, De vil synes om Nomos. God læselyst.

Udgiverkredsen bag Nomos

Tiltagende bukkesang

- af Botho Strauß

En, der ikke føler sig veltilpas i forhold til det frie samfund, i forhold til det store og hele, ikke fordi han foragter det i det skjulte, men tværtimod fordi han nærer en alt for stor beundring for de uhyre komplicerede forløb og sammenføjninger, for den storslåede og sårbare med-hinanden-organisme, som selv den altfavnende kunstner og den allermest begavede hersker ikke tilnærmelsesvist kunne henholdsvis udtænke eller styre. En, der nærmest målløs af respekt betragter, hvordan menneskene med alle deres grundlæggende dårlige egenskaber trods alt glider så ubesværet forbi – og det er det samme som: kan omgås – hinanden. Som i deres gøremål og bevægelser overalt bemærker balancen, danseviljen, legen, den listige forstilling, den artistiske form – ja, dette med-hinanden må på en udenforstående, der ikke er ramt af en politisk kraft, snarere virke som et ufatteligt kunststykke end som en sydende kedel, som ”de andres helvede”¹...

Men undertiden forekommer det ham, at han hører en sidste knagen af noget, som giver efter, af papirtynde lameller, som rasler i naturlige vibrationer, og at han lige netop ser de sidste, som det lykkedes at flygte ind i et hus, fornemmer et lille klik, som en lås, der går i. Herefter lyden af noget, der rives over: reb, håndsrækninger, nerver, tingslige kohæsioner, kontrakter, net og drømme. Endda solidaritet og marchkolonner.

Når jeg i dag går ned ad en lille vej i nærheden af, hvor vi bor, så virker den helt afstumpet af rigidom og pral: Der er ikke længere noget særpræg eller nogen ornamenter at lægge mærke til, men overalt et ensartet køligt lineament af svævende kompakthed. Hvad de stiller til skue, fortæller

Oversætterens noter:

¹ Sandsynligvis henvisning til Sartres drama *Huis clos* (uropført 1944): ”L’infer, c’est les autres”. Jf. også Baudrillards *La Transparence du mal* (1990).

noget om en tavshed, der aldrig blev overholdt. Man må lære, at der i et massedemokrati er så meget overfladisk, der presser på for at blive tillagt betydning, for at blive til et ”selv”, og som dog ikke, absolut ikke betyder noget som helst blandt en håndfuld skjulte, flygtige kræfter. Massedemokratiet er ikke selverfaring, men derimod en erfaring af en indre, kraftfuld skjulthed. Ingen steder er de styrende, tiltrækkende kræfters centrum mere sikkert, ingen steder næres de få bedre. Ingen steder får de på grund af alles manglende anelse en større indflydelse på alle. Vor tid har i sit ornament en Rosenkreuzerorden af dem, som ikke har sagt noget.

Man kan gøre, hvad man vil: myrde eller bede, lave revolution eller vælge frie parlamenter – før eller siden falder enhver form fra hinanden, krukkerne går i stykker², og tiden rinder ud. Bagefter vil man opklare alt og i bagklogskabens lys blotlægge den bedrageriske forudseelighed og konstruere de bedrageriske lovmæssigheder. Det er dårligdomme, som er en nærmest tvingende følge af den næsten uforståelige larm fra det anrettede³, fra det allerinderste af det, vi har frembragt med så stor succes. Vores blindhed bestod i, at det ikke ville se, hvor meget det udslettede. Det anrettede, det alene, er skyld i svækkelsen. Den eneste fjende, man ikke kan kæmpe mod, og som ikke sætter kræfterne i gang, når den trues, er samfundsrigdom. Er kun få rige, så hersker korrupsion og arrogancen. Er det folket som helhed, så smuldrer substansen. I hvert fald beskytter rigdom ikke mod demontering af det samfund, den i sidste instans skyldes.

Hvilken transformationsevne har vores, det anrettede, tilbage? Tilsyneladende slet ingen. Vi er endt i det kronisk selvkorrigerende system. Om det stadig kan kaldes demokrati eller allerede er demokratisme: en kybernetisk model, en videnskabelig diskurs, en politisk-teknisk selvovervågningsforening, skal ikke afgøres her. Men sikkert er det, at denne konstruktion som en fysisk organisme, har brug for et indre og ydre pres fra farer, risici, ja endda for en periode af

² Muligvis på én gang en henvisning til det tyske ordsprog *der Krug geht so lange zum Brunnen, bis er bricht* (’det ender galt for eller siden’) og Heinrich von Kleist-dramaet *Der Zerbrochene Krug* (1806).

³ Strauß’ distancerende betegnelse for det moderne samfund (”das Angerichtete”).

Tiltagende bukkesang

alvorlig svækkelse, for at kunne samle sine kræfter på ny, kræfter, som har en tendens til at fortabe sig i tusindvis af uvigtige detaljer. Det har foreløbig været uden nævneværdige konkurrenter, hverken totalitarisme eller teokrati kunne skabe noget bedre til gavn for de flest mulige end dette system af formålsrettede friheder. Selvfølgelig gælder det kun så længe, vi er overbeviste om, at alene den økonomiske succes former, binder og oplyser masserne. Som tingene står, er det i mellemtiden ved at gå op for mange, at samfund, hvor økonomismen ikke er den eneste drivkraft, på grund af deres regulerede, trosunderstøttede behovsbegrænsning vil demonstrere påfaldende styrke eller måske endda overlegenhed i en konfliktsituation. Hvis vi rige mister blot ganske få procent af vores rigdom, så får det ikke bare indenrigspolitiske konsekvenser for vores sårbare, nervøse system, men frem for alt fører det til pludselige følger af den politiske inderlighed, til udbrud af utålmodighed og aggression.

Vi advarer lidt for selvtilfredst mod de nationalistiske strømninger i de nye statsdannelser i Østeuropa og Centralasien. At nogen i Tadsjikistan ser det som sin politiske opgave at bevare sit sprog, ligesom vi ønsker at bevare vores vandmiljø, forstår vi ikke længere. At et folk vil gøre sine morallove gældende mod andre, og er parat til at bringe blodofre for dem, fatter vi ikke mere, tværtimod opfatter vi det i vores liberal-libertære narcissisme som forkert og forkasteligt. Der aftegner sig imidlertid konflikter, som ikke længere vil kunne løses økonomisk; hvor det kunne komme til at spille en uheldig rolle, at den rige vesteuropæer så at sige har levet også moralsk over evne, fordi det ”mulige” i det mindste her stødte på en grænse. Det er ligegyldigt, hvordan vi ser på det, det vil blive svært at bekæmpe: at det gamle ikke bare er lagt bag os og er dødt, at mennesket, det enkelte og som del af folket, ikke udelukkende er et produkt af i dag.

Mellem det overleveredes og den evige fremdrift, afrydning og udslettelses kræfter vil der udbrude krig.

Vi kæmper kun indadtil for det, som er vores. Vi udfordres ikke til kamp af fjendtlige erobrere. Vi udfordres til at forholde os medlidende og hjælpsomt over for hærskarer af sultende og hjemløse, vi er forpligtet til godhed i lovens navn. Hvis dette påbud skulle plantes helt ind i menneskenes (ikke bare vælgernes) sjæl, ville det nærmest kræve en genkristning af vores moderne egoistiske hedenskab. Eftersom historien

ikke er ophørt med at træffe sine tragiske dispositioner, kan ingen forudse, om vores pacifisme ikke blot sender krigen videre til vores børn.

Den offentlige morals hykleri, som til hver en tid tolererede (om ikke ligefrem praktiserede) forhånelse af eros, forhånelse af soldaten, forhånelse af kirken, traditionen og autoriteten. Den bør ikke undre sig, hvis ordene i nødens stund ikke længere har nogen vægt. Men i hvis hånd, i hvis mund magten og autoriteten, som skal forsvare os mod værre ting?

Det virker utænkeligt, at nogen under de forhold, han lever, skulle opleve den bedst tænkelige virkeliggørelse af den samfundsmæssigt *umulige* sameksistens. Hvem skulle også kunne give det svævendendes apologi, det lige-nøjagtige et troværdigt udtryk?

Lige siden sin oprindelse (i Hitler) har den tyske efterkrigsintelligentsia stirret sig blind på, at man kun kan være sig de herskende forholds dårligdomme bevidst; den har oven i købet forsøgt at overtale os til de mest tvivlsomme alternativer og tilbudt os det radikalt gode og anderledes i form af en profan eskatologi. Selv samme er i mellemtiden brudt så abrupt sammen som visse sekters budskaber om verdens nært forestående undergang.

Den skælmsk smilende tv-værts fredelige verden: ”det farverige lille folk af prostituerede, narkomaner, tyske hausfrauen, asylansøgere og intellektuelle, som bor hyggeligt side om side med hinanden...”

Den liberale er ikke liberal qua sig selv, men bliver det i højere og højere grad som forbenet og stadig mere liberalt oprustende modstander af antiliberalsmen: Han regnes for liberal, han har skabt sig et ry som sådan, han er – i sit offentlige embede – særdeles øm om sin anseelse og bliver derfor mere og mere hensynsløst liberal. Han er en stadigt proklamerende, letantændelig og særdeles nær modstander af det antiliberale.

Engang imellem burde man undersøge, hvor meget af tolerancen, der er ægte og selvstændig, og hvor meget, der skyldes det forkrampede tyske selvhad, der byder de fremmede velkommen, så forholdene her, i det forhadte fædreland, endelig afslører sig i deres berømte (”fascistoide”) klarhed, som det engang hed (og i det skjulte vel stadig hedder) i den venstreorienterede terrors forbryderretorik.

Tiltagende bukkesang

Intellektuelle er glade for det fremmede, ikke for det fremmedes egen skyld, men fordi de hader vores eget og hilser alt velkomment, som ødelægger det – hvor sådan en holdningsomvendning finder sted, og det sker faktisk latent mange steder, er den tilsyneladende stærkt opsat på at falde i et med en egentlig perversion, nemlig den brutale affirmation.

Naturligvis har man lov til at nære antipati over for den ”typus” af det tyske, som er repræsentant for befolkningsflertallet. Den tiggende sigøjnerkvindes værdighed kan jeg se ved første øjekast. Derimod må jeg, i hele hans uforskammede krævementalitet, lede længe, om ikke forgæves, efter min deformede, underholdningssyge landsmands værdighed – ak, en lånt floskel fra fyrstehofferne! Jeg tænker tit på, hvordan min selvtilfredse næste ville se ud, hvis han blev ramt af pludselig smerte eller sorg? Måske ville hans værdighed endelig komme til syne. Man må da i det mindste have set den bare én gang, før man optager den i den lovbestemte trosbekendelse. De fleste bærere af en overbevisning, man i dag oplever, kender tilsyneladende kun deres næste som den projektørbeskinnede nabo i et fælles talkshow. De har åbenbart mistet den sansede fornemmelse for – hvilket ofte også vil sige: en modvilje mod og gru for – *enhver* andens fremmedhed, også deres landsmænds.

Mærkeligt, at man kan kalde sig ”venstreorienteret”, eftersom venstre jo altid har været synonymt med det forkerte. Man sætter altså en mærkat på sig selv, som henviser til noget forhekset og fejlagtigt, fordi man, i sit oplysningshovmod, netop baserer sin politik på beviset for de magiske ordensforestillingerers magtesløshed.

At være højreorienteret, ikke af billig overbevisning eller af nedrige hensigter, men af hele sit væsen, det er at opleve erindringens overmagt; som griber *mennesket* snarere end borgeren, som ryster ham og får ham til at føle sig ensom midt i de moderne, oplyste rammer, hvor han lever sit gennemsnitlige liv. Denne gennemstrømning har ikke brug for den afskyelige og latterlige maskerede af underdanig efterligning, eller for et greb i posen med fortidens synder. Det drejer sig om en anden slags oprør: mod nutidens totale overherredømme, som vil udradere og frarøve individet hver eneste *tilstedeværelse* af uoplyst fortid, af det historisk tilblivne, af mytisk tid.

Modsat den venstreorienterede fantasi, som er en parodi på et evangelium, udmaler den højreorienterede intet kommende verdensrige, har ikke behov for en utopi, men stræber efter at genoprette forbindelsen til den lange, ubevægede tid; den er i sit væsen dybdeerindring og for så vidt en religiøs eller protopolitisk initiering. Den er altid og på eksistentiel vis en tabets og ikke en (jordisk) forjættelsens fantasi. Således en digterens fantasi, fra Homer til Hölderlin.

Den højreorienterede er i denne udlægning så fjernt fra nynazisten som fodboldeskeren er det fra hooliganen, ja mere endnu: Ødelæggeren inden for hans interessesfære bliver til hans værste og bitterste fjende. (Men: må vores vanrøgtede børn blive vores fjender?).

Den højreorienterede – på rette spor: en enspænder. Det, som adskiller ham så inderligt fra den problematiske verden, er dens mangel på passion, dens hovmodige selvcentrering, dens lige dele latterlige og modbydelige gøren lidelsen og lykken til et samfundsanliggende. Det burde efterhånden være blevet klart, at enspænderen ikke længere ser sådan ud, som den samfundskritiske intelligentsia og litteraturhistorie hagiografisk har fremstillet ham i årtier, nemlig som venstreorienteret og subversiv. Ligegyldigt hvad der sker i Østeuropa, er venstre hos os før som nu der, hvor det kulturelle flertal befinder sig. I det store og hele er det den offentlige intelligentsia, de kløgtige og skyldbetyngede vogtere af samvittigheden, der først og fremmest udnytter deres oprejste gang til at skride frem mod nærmeste mikrofon eller podium, og som i dag alle underkaster sig den voldsomme anstrengelse, det må være at foretage en besværgelse med *rationelle* midler, som tragede de, i det mindste for sig selv og deres tale, efter netop samme magiske eller sakrale autoritet, de som oprejste vægtene så heftigt bekæmper.

Moderniteten vil ikke blive afsluttet med sine milde postmoderne udløbere, men vil blive afbrudt brat af kulturchokket. Kulturchokket, som ikke rammer de vilde, men som raserer de glemsomme.

Den allerede hørlige rumlen, de fjendtlige reaktioners negative sensibilitet, der straks bliver til hadets vanvid, det er seismiske jærtegn, forudgribelser af en større nød, som gennemløber dem, der især vil få den at føle. Det ”tyske”, de taler om, er blot et kodeord, som dækker over den verdenshistoriske turbulens, magtesløshedens sfæriske pres, anden generations parricide antiparricide opstand, forsinkede tabubrud og

Tiltagende bukkesang

emancipation, og, med omvendt fortegn, usikkerheden og forringelsen af de nære livsbetingelser, frembruddet af den i bibelsk forstand ”dyre tid”; det er anelsens rædsel.

Efter årtier med det kulturelle totalteater ungdom møder man nu en temmelig tæret ungdomssubstans, efterkrigstidens sidste progenitur, hvis overlevering og stemningshistorie består af negationer og faderhad, den hæslige frugt af mødet mellem en dekretet og en libertær, grænsende til det psykopatiske, antifascisme.

Det er samfundets skyld! Opdragelsen er slået fejl! hører man dem sige på den velkendte, nærmest ligegyldige måde, tv-værterne. Hvor blinde og hjælpeløse fremstår nu de kritisk oplyste, som ingen sans har for skæbnen, som hilste det dynamiske kompleks af emancipation i generationsskiftet og enhver oprørsk, revolutionær potens velkommen, indtil den, som nu, blotter sin nøgne, neutrale kerne: det brutale had.

En vej tilbage ser der ikke ud til at være. Tilbage til hvad? Efter det, som er sket, bliver ingenting i og omkring os mere, som det var... Det anrettedes tørst efter mere ødelæggelse vokser hurtigt. Skæbnesvangert er det ikke længere at have nogen fornemmelse for skæbne, at være ude af stand til at forstå det tragiskes former og kun at kunne skelne mellem forskellige samfundsbevægelser.

Kulturpessimisten anser ødelæggelsen for uundgåelig. Den højreorienterede håber i stedet på en fundamental mentalitetsændring, undfanget under farerne, på den endelige afsked med et efterhånden hundredårigt ”devotionsfjendtligt kulturbegreb” (Hugo Ball)⁴, som i Nietzsches fodspor overbefolker vores åndelige miljø med et utal af spottere, ateister og frivole insurgenter, og som har skabt en egen bigot fromhed af det politiske, det kritiske og det potentielt totalfornægtende.

At det ikke kan fortsætte sådan, har økologerne som de første overbevisende deklameret og også præget i vores bevidsthed med et vist held. Grænse-diktummet kunne overføres til det politiske, det moralske, og sikkert også til det nationaløkonomiske. Frihedens og tolerancens grænser træder temmelig klart frem i det anrettede.

⁴ Tysk digter, dramatiker og skuespiller (1886-1927), bl.a. kendt for sin ledende rolle i dada-miljøet i Zürich.

At analysere *systemet* er at tælle de uskyldige. Systemet genererer sin egen vækst, sit eget sammenbrud og muligvis også sin egen genoprettelse. Systemet har villet det sådan. Virkeligt radikale, effektive indgreb kan alene af *system*grunde ikke gennemføres ...

Når man tænker på, hvor hurtigt ildkuglen af naragtigheder vokser og nærmer sig den lille åndsplanet. Måske har den allerede i morgen brændt os alle op, og kun mundtøjet løber stadig muntert videre, vi mærker det ikke engang mere, hver og en er allerede et underholdningsmonster, et infotainmentspøgelse. Men hvem ved: måske suser den i sidste øjeblik lige forbi os.

Enspænderen har altid været omgivet og presset af vrøvlets kræfter, som er sluppet løs i hans tid. I dag er kræfterne bare blevet mere appellative, det gjalder fra alle afkroge – alligevel findes der stadig tilstrækkeligt med støjfrie hjørner. Hele forskellen består i grunden i, at reklamen, med hvis hjælp det uvæsentlige prøver at gøre opmærksom på sig selv, har gjort så store fremskridt, hvad raffinement og placering angår.

Men enspænder-heroen vil i dag og fremover bære andre træk end den fortjenstfulde poète maudit eller libertære rebel, fordi der for det første ikke er nogen borgerfilistre tilbage at forskrække, og for det andet fordi enhver tænkelig skræk blot tjener medieborgeren som underholdning. Det forbudte kan man søge såvel som det magiske – men det er svært at finde der, hvor man allerede én gang har fundet det.

Det stadige (spinkle) håb om, at strømningen beskriver en stor bue og lader den kvælende, satte intellektuelle protestantisme bag sig (Forbundsrepublikkens eneste originale åndelige frembringelse). At en sætning som ”Bliver med alderen ikke vis, men forbliver vred”, som Max Frisch efter sigende skal have formuleret til en kollega, bliver gennemskuet som den kliché af kritisk bekvemmelighed, den i virkeligheden er. Hvad må et menneske ikke tage på sig for at blive vist! Hvad må det ikke se bort fra for at konservere sin vrede! De har betragtet Heidegger med afsky og Jünger som kætter – de må nu finde sig i, at disse forfatteres, ja digterfilosoffers store skridt tramper deres artige oprørskhed ned som en vissen tidsel.

Den udskiftning af forbilleder, der længe har været påkrævet, vil aldrig finde sted. Af hensyn til beskyttelsen af befrielsesmagien og de

Tiltagende bukkesang

subversive sindelagskitsch vil det ikke ske. Det fortsætter alt sammen i én endeløs forlængelse gennem teknisk genanvendelse. Alligevel: så mange vidunderlige digtere, som stadig kan læses, så meget stof og forbilledlighed for et ungt menneske, der kan hjælpe det til at blive en enspænder. Man skal blot kunne vælge; det eneste, man har brug for, er modet til at træde ud, til at vende sig bort fra mainstreamkulturen. Dette demokrati har lige fra begyndelsen manglet såbæde for dem, som vil isolere sig fra det. Afsnit, steder, hvor dets tale ikke hersker, og hvor den indavlede kommunikation er afbrudt. Jeg er overbevist om, at afsondringens magiske steder, at en isoleret håndfuld inspirerede ikke-indforståede er uundværlig for opretholdelsen af det almene forståelsessystem. Man står nu ikke mindst af den grund over for en gigantisk mur af ligegyldighed hos ungdommen, fordi det politiserede samfund udelukkende har beskæftiget sig med korporerede minoriteter, og ikke har stillet noget som helst prægemønster til rådighed for enspænderen.

De, som i min egen tid havde det, der skulle til for at blive enspændere, fandt hurtigt sammen i den styrede strøm, også selv om den var båret af en ”anden tolerance”, end den, flertallet af befolkningen kunne mobilisere. Da var det bare sådan noget som rock- og undergrundsscenen eller den politiske anarkismes kollektive stemningsstrøm. I dag benytter majoritet og mindretal, ligegyldigt af hvilken type, gennemgående det samme konforme vokabular af forargelse og krav.

Som modtræk kan skrappere former for afvigelse og brud vise sig nødvendige; man husker vel, at sproget i forsludrede tider, i tider med sproglig magtesløshed har brug for nye beskyttelseszoner; om det så bare er i en venners have⁵, hvor noget af det overleverede stadig kan trives, en hortus conclusus⁶, der kun er tilgængelig for de få, og hvorfra der ikke trænger noget ud af værdi for masserne. En tolerant laden hånt om flertallet. De, som føler sig kaldet til at være formidlere, virker i dag skæve og forpinte. Den velskrivende analphabet er det udbredte paradoks i dagens aviser. Det er komplet ligegyldigt, hvad der udsendes gennem

⁵ Muligvis en henvisning til kredsen omkring den tyske romantisk-hermetiske digter Stefan George.

⁶ Udbredt motiv i den middelalderlige Maria-ikonografi, fremstillende Jesu Moder i en have, der er omsluttet af en mur til alle fire sider. Dels tematiseres herigennem Marias jomfruelighed, dels det beskyttede Paradis.

dusinvis af kanaler, hvis formidlingens tråde først er kappet. Der er ikke behov for klager eller brok mere. Det er Mars på jorden, så koldt, så livløst, gennemfuret og uden atmosfære. Det, som angår alle, kan kun finde sted på et sådant Mars.

De tærsker langhalm på den tanke, vi kun lige lod suse forbi, de laver skemaer og fylder sendetiden med spørgsmål, de aldrig nogensinde har stillet sig selv, kommentatorerne, debattørerne, infotainerne. De optager endda gåder og hieroglyffer i deres banale og fuldstændigt gennemskuelige sprog, formidlerne, verdensmoderatorerne. Den moderne verdens skamplet er ikke dens væld af tragedier, på det punkt adskiller den sig næppe fra tidligere verdener, men alene den hidtil usete modereren, den umenneskelige relativering af tragedierne i formidlingen. Men sanserne lader sig kun bedøve, ikke dræbe. Før eller siden vil det komme til et voldsomt oprør mod sansebedraget.

Hvis man bare ville lade være med at tale om ”medierne” og i stedet om et elektroniskshow, der præsenterer verden for sit publikum i den mest ekstreme form for illusionisme. Men en dag sker der måske det, at seerne lige pludselig, som i en universel mutation, mister tiltroen til sanserne foran fjernsynsskærmen. Man ville så gøre sig store anstrengelser for atter at indfange og illusionere publikum og pejle det ind på de modererede frekvenser. Men de vil ikke længere modtage dem. Verdensshowet virker på én gang som et støvet cirkus, har med et slag mistet sin suggestive, realitetsknusende magt. I kasserne reklamerer og reklamerer de stadig, med en næsten dødsangst energi – men publikum smiler på én gang ubønhørligt og mildt: Det har fået en anden tro.

Vi har gjort vores bedste for at styrke systemet og afbalancere kræfterne. Sætter det ud, eller bliver det alvorligt forstyrret, står vi tilbage uden egen styrke. Hverken den enkelte eller mængden har noget som helst forhold til principper som afkald og tjeneste eller andre såkaldte prøjsiske dyder, som en Hitler stadig udnyttede. Denne republik ville snarere ende med en klynken end med et stort brag, i Førerens resurrektion. Det vil sikkert foregå sådan, at det døende samfund falder i hænderne på et systemkonformt arbejdende skyggesamfund, uden at det opgiver sit system. Og bag de svage magthavere vil de stærkere dukke op og overtage deres træk.

Tiltagende bukkesang

Massernes intelligens har nået sit mætningspunkt. Usandsynligt, at den skulle udvikle sig yderligere og transcendere, så 10 millioner RTL-seere pludselig blev til heideggerianere. Opvakthed er vore dages bornerthed. High-touch-intelligens, hvor alle kommer hinanden ved, skelner ikke længere mellem fodfolk og anførere. Hvad der engang var den åndeligt sløve masse, er nu den åndeligt sløve, oplyste masse.

Jeg ser kun gradforskelle mellem et talkshow og en skueproces i fremførelsen af de udvalgte ofre. Den, som lader millioner af uvedkommende glo på sig under en privat samtale, krænker samtaleens værdighed og mirakel, dialogen ansigt til ansigt, og burde straffes med livslang fratagelse af intimsfæren. Den telekratiske offentligheds regime er historiens ublodigste voldsherredømme og samtidig den mest omfattende form for totalitarisme. Det behøver ikke at lade nogen hoveder rulle, det gør dem overflødige. Det kender ingen undersætter og ingen fjender. Det kender kun medvirkende og systemkonforme. Af samme grund mærker ingen mere, at tolerancens magt misbruger og udbytter dem, ja invaliderer dem til ukendelighed. Der hersker det forbigåendes regimente, som ingen jordisk instans længere kan rejse sig imod. Det gøres først og fremmest muligt gennem ”klipping”; men klippene medfører modsat ordets bogstavelige betydning ikke adskillelse, tværtimod sikrer de, at der opstår en uendelig kæde af berøringer, at alt i sidste instans kommer i berøring med hinanden.

Også misforståelsen, ja selv misforståelsen kommer man til at sætte menneskeligt pris på – den er næsten opløst i den offentlige menings trafik. Enhver, der mener noget, forstår den andens holdning. Der er ikke længere noget at fortolke. Offentligheden sammenfatter, den modulerer de mest uforenelige frekvenser – til en støj af forståelse.

Det, der kan misforstås, bliver så meget desto mere til kunstværkets privilegium, som kræver fortolkning og intet mener.

Jeg er ikke i tvivl om, at autoritet og mesterskab fremmer en højere menneskelig udfoldelse hos dem, der evner at indforskrive sig hos disse egenskaber, end en hvilken som helst form for præmatur og letkøbt emancipation. Den herreløse (og modstandsløse) opdragelse har ikke været god for nogen, den har bare gjort ligegyldigheden større og skabt en ungdommelig træthed.

Det er trist, virkelig trist med den ødelagte overlevering. Ja, den går til grunde uden for portene som en fragt kostbar næring, befolkningen må undvære på grund af nogle toldstridigheder. Overleveringen smuldrer hen ved de grænser, den hybride overvurdering af samtidigheden sætter, går til grunde ansigt til ansigt med den politiserede uvidenhed, som udgår fra de i en eller to generationer propfyldte opdragelses- og uddannelsesanstalter – centre for den mørkeste oplysning, der befinder sig i en evig ambivalent tiltræknings- og forsvarskamp mod det spøgelse, historiens gentagelse udgør: ”Wehret den Anfängen!”⁷ ... Ha! Skab selv en brugbar begyndelse!

Kunst, kunstværker, også nutidens, vil overleve overfloden af afkald på kunst i denne massernes tidsalder, ligesom de har overlevet alle andre angreb fra barbari og lige gyldighed. Dens ophavsmænd må imidlertid give afkald på den demokratiske illusion, at deres værker skulle være udsprunget af almenheden, forpligtet på almenheden. Og dog sænkes de altid gennem sproget ned i en sfære, som smerteligt lader ane, at digtningen engang havde et herredømme langt ud over de få, da den befalede verden og de mægtige at skole hørelsen og styrke evnen til at ønske, tænke og erindre.

Dette har altid eksisteret: at poeten fortrinsvis er i dialog med tidligere ånder – men måske aldrig i så eksklusiv grad, så fjernt fra publikum.

Måske behøver kommunikationens obskønitet i dag ikke at hindre nogen i at udvikle sit talent, snarere tværtimod. Heller ikke militarismens og kolonialismens obskønitet forhindrede, at der dengang fremkom den nødvendige mængde fritænkere, som en periode har brug for for at kunne erkendes som en sådan. Undergrunden består til alle tider af det samme mudder.

Det er sværere at få modstand i dag, konformismen er intelligent, nuanceret, mere snu og umættelig end før i tiden, det velmente hyppigere end det åbenlyst tåbelige, som man tidligere bekæmpede eller vendte ryggen.

⁷ Sloganet (omtr.: ’kvæl det i fødslen!’) er i efterkrigstidens Tyskland især blevet brugt som slagord mod, hvad man har set som nyfascistiske fænomener.

Tiltagende bukkesang

Mindretallet! Ha! Det er allerede alt for mange! Der eksisterer kun en håndfuld isolerede. Deres eneste medium er udelukkelsen af de mange.

Elitært! – den dag i dag et fyord, hvorimod ”elite” atter er blevet salonfæhigt – til vores formål ikke desto mindre et latterligt begreb, taget i betragtning at det efterhånden kun er muligt at overleve i de snævraste litterært-økologiske enklaver, i tænke- og sansereservater. Resten er områder med iltsvind som følge af spildevandsudledning fra de offentlige kanaler.

Det er hævet over enhver tvivl, at man kan leve lykkelig og fortvivlet, grebet og oplyst *som altid*, ganske vist kun uden for det herskende kulturbegreb. Det, som skal styrkes, er det isolerede. Det almene er magtfuldt og magtesløst på en og samme tid.

Hvis man dog bare ville holde op med at tale om kultur, og endelig adskilte det, der holder masserne i godt humør, konsekvent fra det, som tilhører de isolerede (som ikke engang udgør et fællesskab), og isolerede de to fænomener fra hinanden for altid ved hjælp af begrebet kloak, tv-kanal ... Hvis man i det mindste ville respektere, at det ikke længere drejer sig om én kulturs skæbnefællesskab – så kunne man endelig slippe for de ”kulturkritiske” bekymringer, der lægger beslag på utallige avissider.

Gudernes genkomst, som Malraux og Jünger forudser dem, de vises håb – men hvad hedder de kommende guder, og hvem skal tage imod dem? Hvem står i ”frygtsomste fromhed” (Rilke) over for dem og kender så ikke deres navne? Og hvis de prøver at forme dem med deres læber, kommer der kun tekniske floskler ud af det, forkortelser og kaudervælsk. Sådanne genkomster ville ligne det ukendtes, måske endda det enestående frygteliges frembrud.

Den hårde, ubesmykkede, dramatiske dikotomi er følgende: Det er uden forbehold forkasteligt at forgribe sig på fremmede – det er forkasteligt at lukke horder af intetanende mennesker ind, mennesker, som ikke kan indlogeres og ikke bevæertes. Tyskerne er nu som før med på den værste og samtidig parat til forfærdet at fortryde det skete. 40 års civilisation har ikke ændret spor ved folkesjælen. Det tavse flertal, nemlig 51 %, erklærer i dag, at råbeparolen ”Tyskland for tyskerne” er som talt ud af

Botho Strauß

deres hjerte, blot for dagen efter med samme energi at udtrykke afsky og forfærdelse over deres holdning fra dagen før.

Hvis det forbigåendes diktatur, som medierne har vænnet folket til, ved siden af sin moralske forkastelighed så i det mindste havde den fordel, at man efter kort tid med brændpunkter og trommeild pludselig hverken ville se eller høre mere om fremmedhad, og at emnets død i medierne blev besluttet, ville det sikkert have en positiv indflydelse på de faktiske begivenheder, måske ville det endda virke pacificerende på de onde kræfter. Tabet af mediepræsens betyder jo i dag ikke bare for dem tabet af den halve identitet. Men at blive her, hvor det for os ikke ville være svært at forlade landet ligesom så mange andre, der siger: Jeg vil da ikke finde mig i at få ødelagt min sjæl i mit fædreland; sjælen, siger de – jeg er digter! – er min største skat, langt større end hele fædrelandet ... at blive her, trods alt, fordi alt, hvad der sker, jo netop er en del af denne *sjæl* ...

De grænseoverskridelser, den muntert-anarkistiske efterkrigsungdom begik i årene omkring '68, er nu overtaget af højrefløjen. De nye unge gør som udgangspunkt ikke andet end den foregående generation – puster sig op og gennemgår initiering gennem tabubrud.

Nazisternes forbrydelser er imidlertid så enorme, at de ikke kan kompenseres gennem moralsk skam eller andre borgerlige følelser. De bringer tyskeren i en tilstand af chok og lader ham blive der, under dette tremendum; uanset hvor han vender sig med sin rysten og klagen, kan en skyld hinsides det menneskelige ikke bare ”arbejdes af” af et par generationer. Det drejer sig om en skæbne af sakrale dimensioner og ikke blot om et tabu af den slags, som tjener til at beskytte intimsfæren eller visse mellemmenneskelige omgangsformer.

Derfor har de overgreb, som nu begås af nynazister, ikke mindst deres antisemitiske udskejelser, intet at gøre med et militant forsøg på antioplysning. Denne, i streng forstand, vil altid være den øverste vogter af det uudgrundelige, af tabuet og af ærefrygten, som det længe indgik i den kritiske afslørings program at forbryde sig mod. Trist er det, at man ved alt dette, og at gammel visdom preller af.

Tiltagende bukkesang

I anelsens vold. Årsagerne ligger i det seismiske. Katastrofiske, destruktionsladede anelser gennemløber hele organismen af sameksistens og vokser, så de til sidst overskygger systemet. Oven på rystelserne i folkefællesskabet følger rystelserne i et folks sjæleliv.

Afskrækkende, fordi de ødelægger den sidste rest af tiltro til ordet, er også de, der bliver ved med at manipulere ved deres ord, selv om de i allerhøjeste grad er ud-talte, ordløse, der fører skuesamtaler: Se, jeg præsenterer mig talende ..., men desværre er det i virkeligheden længe siden, jeg sidst har sagt noget ...

De forargede, de bestyrtedes hæse hvæsen, de, som ikke længere rigtig har nogen stemme tilbage til deres for længst gennemlevede og evindeligt repeterede følelser – disse pseudoord, disse slidte, offentliggjorte, subjektløse, højst subjektive ord er i virkeligheden kun en hvislen, en bjæffen, en hosten. Jeg-umiddelbarheden er følelsernes ruin. Hvis man forestillede sig en fysik af små og bittesmå dæmoner, immaterielle skadevoldere, så ville der nu overalt flyve sværme af amplifikatorer, accelleratorer og præcipitatorer rundt (elementer af en løbsk udvikling). Som når tv-værten med bleg indignation meddeler, at Tyskland på grund af ændringerne i asylretten risikerer at blive det største deportationsland i Europa. Hvis ikke det er begrebseskænding ...

I det hele taget er det bizart, så opsat mainstreamkulturen er på at forstørre den lille højreorienterede bæk, på at foragte det foragtede igen og igen, kun for tilsyneladende at fylde nyt vand i den, for man vil jo se den vokse sig stor, ophidselsen skal jo kunne betale sig. Det, som mainstreamkulturen misbilliger, bliver opflasket, hjulpet på benene, af og til endda indkøbt og udholdt. Medie-pokerfacet og fremmedhaderens forvredne visage udgør det politiske janushoved – for alt i det politiske lader sig forene spejlvendt i et hoved.

Uforenelighed hersker i dag i grunden kun mellem på den ene side det rige, som stræber efter at opnå politisk og samfundsmæssig hegemoni over ånd, moral, videnskab og tro, og på den anden side den energiske benægtelse af disse hegemonibestræbelser. Der eksisterer en slags politisk eksternum til bekæmpelse og fornægtelse af det politiskes enevældige ambitioner. En åndelig reserve, som i folkeslagenes visdoms navn, i Shakespeares navn, i nedvurderingen af det verdsliges navn, i

styrkelsen af menneskets lidelsesevnes navn kæmper mod den politiske relativering af eksistensen.

Så snart kaos og ondt nærmer sig, farer de første hvirvler ind under fornuften og løser den fra dens praktiske bindinger. Man mærker det ved, at den pludselig taler upassende om de truende skyggers størrelse. En eller anden dybere distraktion går gennem ansigterne og samtalen. Ingen er længere fuldstændigt opmærksom, selv om der tales nok så begejstret om emnet. En strøm, der går gennem alle, kommer fra alle, og hemmeligt fjerner dem fra deres vante bevidstheds rum. Fra menneskerummet i sin helhed, det fælles univers, høres sælsomme toner, som bukkesang.

Manden med fuglehovedet og den flossede toupet, en rødbrun fuglerede af livløse fibre, havde så tykke briller på, at man ikke kunne skelne hans ansigtstræk, de kunne ikke længere fastslås. Selv om vinteren sad han uden for sin krambod (ud over militaria alt muligt ragelse), tæt op ad sin ven, krystallysekronereparatøren, den store med det modsatte, runde hoved og de langsomme, udstående øjne, ja. De stirrede begge ned i den samme vandpyt, når det regnede, de sad og krøb sammen under markisen til højre og venstre for tagrenden, og de var forfærdeligt bange, så meget, at de ikke længere talte sammen.

Først lød det som et rustent tågehorn, men dog så dybt og dødt, som stammede den livløse klang fra al denne verdens hulhed, der langt borte i universet (til sidst, trods alt) hilste en anden verden.

Falaris' tyr!, fór det gennem begges hoveder, det afskyelige monstrum, i hvilket tyrannen lod sine fjender brænde. Han havde anbragt fløjter på sokkelen, så de forvandlede ofrenes skrig til musik.

Vi kender intet til den kommende tragedies form. Vi hører kun den stadig højere mysterielarm og bukkesangen i vores handlingers dyb. Offersangene, der tager til i det indre af det anrettede. Tragedien gav en målestok at erfare det onde ud fra og til at lære at udholde det. Den udelukkede muligheden for at fornægte eller politisere det, endsige at se det som samfundets opgave at bortskaffe det. For det er det onde nu som før; de, som rammes af det, har blot andre måder at opfatte det på, at tage det på sig, de benævner det med andre, mildere navne.

Tiltagende bukkesang

Vi har et billede af enhver mulig katastrofe, længe før den indtræffer (i dag, som slaver af abstraktionen, har vi endda allerede analyseret den og udregnet dens sandsynlige omfang). Verdensbilledet i skiftet fra Dante til computerscenariet ligner jo sig selv på det punkt, at det lyser og fordeles lys i gennemskinnets fra det fremtidige. I grundbillederne er der ingen plads til det ukendte. Her kan alt forudses. I symbolverdenen, i det poetisk sammenfattede, hører den menneskelige forestillingsevne og den verdslige handlingskraft op.

”For medens De med øjet og hjertet er optaget af de nye ting, lever jeg ganske i en fortid, som aldrig har været, og som er den eneste fremtid, jeg længes mod. Jeg er en fremmed overalt”... Nationalisme og racisme optræder – især blandt dannede mennesker, som tilfældet er med Paul Lagarde⁸, som her blev citeret, – også som driftsubstans af ensomhed og forbitrelse. Og ikke alene i den forstand, at man udvælger sig skyldige for sin egen mislykkede tilværelse. Navnene tjener ofte bare en navnløs følelse af ubehag. Selv jødehad dækker på denne måde kun en vis del af det dybe had mod den ukendte. Ethvert voldsomt had er arkaisk og henter næring fra et primordialt lager. Racisme og fremmedfjendskhed er ”faldne” kultiske lidenskaber, som oprindeligt havde en sakral, ordensstiftende funktion. I *La violence et le sacré* skriver René Girard⁹: ”Riten er gentagelsen af en første spontan lynching, hvorefter ordenen atter blev genoprettet i fællesskabet...” Den fremmede, den forbipasserende bliver grebet og stenet, hvis byen er i oprør. Syndebukken som offer for den grundlæggende magt er imidlertid aldrig blot et objekt for hadet, men i lige så høj grad et objekt for tilbedelsen: Han absorberer det samlede had og befrier dermed fællesskabet fra det. Han er en metabolisk beholder. Andre steder overtager høvdingen eller kongen denne frelsens dynamik: Han indoptager mørkets magt, tager alt det onde på sig, for derefter at forvandle det til stabilitet og frugtbarhed. Herskeren overtager det kultiske offers funktion. (På samme måde ville venstreterrorismen have spillet sin rolle i the play of kingship, eftersom den udelukkende rettede sin vrede mod magthaverne og udvalgte sine

⁸ Konservativ kulturkritiker, orientalist og teolog (1827-1891).

⁹ Fransk-amerikansk historiker og litterat, som bl.a. er kendt for sin teori om syndebukkens rolle i skabelsen og opretholdelsen af kulturer.

ofre af deres rækker. På denne måde skabte den ikke større uorden i folkefællesskabet, men tværtimod en næsten total bekræftelse af den bestående orden. Hvad den højreorienterede vold angår, som fra det fjernstyrede attentat peger tilbage til lynchningen, til sønderrivelsen under den larmende gud¹⁰, er der fare for, at den ikke engang stifter negativ enhed i forkastelsen af uhyrlighederne, og at lidelsen ikke kaster noget godt af sig. Vi frygter det, vi vil prøve at forhindre det med alle til rådighed stående midler, og har dog intet sikkert forsvarsmiddel, når Bromios¹¹, den larmende skræk, slår ned i vores abstrakte verden, og det angiveligt så virkelighedsbetvingende kompleks af simulakrummer¹² og simulatorer fra den ene dag til den anden begynder at vakle. Virkeligheden bløder virkeligt nu).

Oversat af Ken Farø

© 1993, 1994, 1999 Carl Hanser Verlag München Wien

¹⁰ Et epiteton for Dionyssos.

¹¹ Et epiteton for Dionyssos med betydningen 'Den tordnende' el. 'Den der råber højt', jf. ovenfor.

¹² En perfekt kopi, hvortil der ikke findes nogen original. Et begreb i Baudrillards filosofi og den postmoderne tradition.

Bidragydere til dette nummer

Botho Strauß, f. 1944, uddannet i germanistik, teaterhistorie og sociologi. Har udgivet flere skuespil, digte og romaner.

Bl.a. følgende skuespil: *Trilogie des Wiedersehens* (1978), *Kalldewey, Farce* (1982, da. *Kalldewey Farce*, 1983), *Der Park* (1983, da. *Parken*, 1986), og *Die Fremdenführerin* (1986, da. *Fremmedføreren*, 1992).

Bl.a. følgende romaner: *Die Widmung* (1977, da. *Tilegnelsen*, 1982), *Paare, Passanten* (1981, da. *Par, passerende*, 1983), *Der junge Mann* (1984, da. *Den unge mand*, 1986).

Dertil essayistiske småfortællinger: *Wohnen Dämmern Lügen* (1994, da. *Leve sløve lyve*, 1996).

I 1993 tryktes essayet *Anschwellender Bocksgesang* første gang i *Spiegel*. Siden optrykt bl.a. i den konservative essaysamling *Ein Selbstbewußter Nation* (1994) udgivet af Heimo Schwilk. På dansk har kun et kort uddrag hidtil været oversat i Kritik. I dette nummer af Nomos foreligger for første gang hele essayet på dansk oversat af Ken Farø.

Ken Farø, f. 1972, ph.d.-stipendiat ved Institut for tysk og nederlandsk på Københavns Universitet.

Morten Uhrskov Jensen, f. 1964, cand.mag. i historie og samfundsfag fra Københavns Universitet.

Adam Wagner, f. 1975, stud.mag. i historie ved Københavns Universitet.

Thomas Tim Jensen, f. 1967, cand.mag. i filosofi og tysk fra Københavns Universitet.

Jesper M. Rosenløv, f. 1970, cand.mag. i historie og religionshistorie fra Københavns Universitet.